

TÂRIK

﴿ ۸۶ ﴾ سُورَةُ الطَّارِقِ

Târik Sûresi Mekkîdir.

Âyetleri - On yedidir.

Fasılası - ق . ب . ظ . ر . ع . ل . ا . ۱۰ harfleridir.

Bu Sûrelerin mazmunlarının yekdiğerine münasebeti vücuh ile âşikârdır. Bahusus burada Levhı mahfuzdan her nefis üzerindeki hafıza intikal i'tibariyle de düşünülmesi lâzım gelen güzel bir münasebet vardır. Sûrei Büruc tivali mufassalın sonu, Târik da evsâti mufassalın evvelidir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

﴿١﴾ وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ ﴿٢﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الطَّارِقُ ﴿٣﴾
النَّجْمِ الثَّاقِبِ ﴿٤﴾ إِنَّ كُلَّ نَفْسٍ لَمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ ﴿٥﴾
فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ ﴿٦﴾ خُلِقَ مِنْ مَّاءٍ دَافِقٍ ﴿٧﴾
يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ ﴿٨﴾ إِنَّهُ عَلَى رَجْعِهِ لَقَادِرٌ
﴿٩﴾ يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ ﴿١٠﴾ فَمَا لَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍ ﴿١١﴾

Sh:»5698

﴿١١﴾ وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الرَّجْعِ ﴿١٢﴾ وَالْأَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ
﴿١٣﴾ إِنَّهُ لَقَوْلُ فَصْلٍ ﴿١٤﴾ وَمَا هُوَ بِالْهَزْلِ ﴿١٥﴾ إِنَّهُمْ
يَكِيدُونَ كَيْدًا ﴿١٦﴾ وَآكِيدُ كَيْدًا ﴿١٧﴾ فَمَهْلِكِ الْكَافِرِينَ
﴿١٨﴾ أَمَهُلَهُمْ رُؤْيَا ﴿١٩﴾

Meali Şerif

Kasem olsun o Semâya ve Târîka 1 Bildin mi Târîk ne? 2 O necmi sâkıb 3 Bir nefis yoktur ki illâ üzerinde
bir hâfız olmasın 4 Onun için insan düşünsün neden yaratıldı? 5 Bir atılgan sudan yaratıldı 6 Ki sulb ile
sîneler arasından çıkar 7 Elbette o onu döndürmeğe kadirdir 8 Yoklanacağı gün bütün serâir 9 O vakit ona
ne bir kuvvet vardır ne de bir nâsır 10 Kasem olsun o Semâi zati rec'a 11 Ve o arzı zati sad'a 12 Ki o her
halde bir keskin hükümdür 13 Şaka değildir 14 Haberin olsun ki onlar hep hiyle kuruyorlar 15 Ben de
kurarım hiylelerine hiyle 16 Onun için kâfirleri imhal eyle: mühlet ver onlara biraz 17

1. ﴿وَالسَّمَاءِ﴾

-Vav, kasem, Semâ, ma'ruf olan göke ve mutlak yüksek ma'hâsına cismânî ve
ruhanî her yükeklîge, ve binaenaleyh cevvi hevaya ve buluta ve yağmura veya yağmurdan husule gelen
nebatât ve erzaka dahi itlak olunur. Burada bazıları matar, ya'ni yağmur man'asına demişler ise de
Cumhurun dediği gibi ma'ruf olan Semâ olmak zâhirdir ki yukarı da infitar ve inşıkakı ve bürcleri ihtar
olunan Semâ demek olur. Maamafih Arşa kadar cismânî ve ruhânî mutlak yükseklik ma'hâsına olması da
kasemin cevabına pek münasibdir. Kasemin

fâidesi, yemîn edilen şeylerin ehemmiyyetine nazarı dikkati celb ile haberi takviyedir. Burada iki şey'e

kasem olunuyor. Birisi Semâ, birisi de ﴿وَالطَّارِقِ﴾ - Târik, aslında tarktan ismi fâildir. Tark bir ses

işitilecek vechile şiddetle vurmak, çarpmaktır. Muhtelif levazımında tevsîan kullanılmıştır. Çekiç ve çomak

ma'nâsına mitraka ondandır, tarîk de ondandır, çünkü yolcular ona ayak vururlar. Bu suretle târik esasen

tokmak vurur gibi şiddetle vuran demek olduğu halde sonra ayak vurmak, yol tepmek mefhumıyla urfi

lügatte yola giden yolcuya ism olmuş ve bunda iştihar edip hakikat olmuştur. Sonra bilhassa gece gelen

ma'nasında tehassus etmiştir ki geceleyin gelip kapı çalan veya gönül hoplatan ziyaretçi mefhumunu ifade

eder ve masdarında tark ve turuk denilir. Sonra bu ma'nâdan tevessüan her ne olursa olsun geceleyin

zuhur edip göze gönle çarpan her şey'e, hattâ hayalî suretlere dahi itlak edilmiştir. Netekim şâir:

طرق الخيال ولا كليلة مدلج سداً بارحلنا ولم يتعرج

Demiştir. Bizim zihne çarpmak ta'bîrimiz de bu kabîldendir. Bir de Târik, hassaten sabaha karşı doğan

sabah yıldızına dahi denilir. Burada Târik, kasem ile cevabı arasında mu'teriza olarak şöyle tefsîr

olunuyor:

2. ﴿وَمَا أَدْرِيكَ مَا الطَّارِقُ﴾ bildin mi Târik ne? 3. ﴿النَّجْمُ الثَّاقِبُ﴾

o necmi sâkıb - ya'ni kaseş olunan o Târik, necmi sâkıbdır. Necmi sâkıb, delik ma'nâsına sakbden delen

yıldız demek olup ziyânın kuvvetinden dolayı zulmeti deliyor gibi görünen her parlak yıldızâ ıtlak olunur.

Netekim aynı mefhum ile şihablara da sâkıb denilir. Bir de kuş yukarı yükseldi demek olan «

ثَقَبَ الطَّائِرُ» ta'bîrinde olduğu vechile sakb, irtifa' ma'nâsına gelir ki bazıları bu ma'nâdan necmi

sâkıb, mürtefi', yüksek yıldız demek olduğunu

Sh:»5700

söylemişlerdir. Şu halde «النَّجْمُ الثَّاقِبُ» lâmi cins olmak üzere gece doğan her hangi bir

parlak veya mürtefi' yıldız cinsi veya ahd olarak sabah yıldızı ve İbni Abbastan bir rivayete göre Cediş yıldızı

veya «وَالنَّجْمِ» Sûresinin başında geçtiği vechile Süreyya veya necmi Kur'an olmak da muhtemeldir.

En mütebadiri sabah yıldızı olmakla beraber Târik ma'neviyyata da ıtlak edilebildiğine «

وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ» medlûlünce necimde bir hidayet ve irşad ma'nâsı bulunduğuna göre

necmi sâkıbden murad, geceleyin Semada doğan her hangi bir parlak yıldızın göze çarpması halinde

ziyanın şuurumuzda parlayışı gibi Semâi ma'nevîden nefislerimize vârid olup vicdanımıza nüfuz ve

hafızamıza intikaş ederek bizi enfûsî ve âfaki zulûmattan çıkaran iman ve yakıyn nurlariyle tulûati

ma'neviyye ve irşadati rabbanıyyeye şûmulü daha muvafıktır. Ya'ni Semâya ve sizi zulmetlerde tenvir için

yıldız gibi şuurunuzda çarpan ve maddıyyatınızı delip gönüllerinize nüfuz eden hak nuruna kasem olsun. 4.

﴿لَمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ﴾ hiç bir nefis yoktur ki ﴿إِنَّ كُلَّ نَفْسٍ﴾ ille üzerinde bir

hâfiz olmasın - her nefis üzerinde her halde mutlak bir hâfiz vardır. Onu her halinde bütün mevcudıyyetiyle

bütün

Sh:»5701

efal ve harekâtını ve ona teallûku olan her şey'i görür gözetir, hepsi onun hıfzı, nezaret ve murakabesi

tahtinde cereyan eder. Ki o Levhi mahfuzu da hıfz eden Allah tealâdır. Bir nefis ne kadar yüksek olursa

olsun her halinde üzerinde bir hâfiz bulunmaktan âzâde kalamaz, hiç bir zaman kendi kendine mühmel ve

metrûk bırakılmaz, her lâhza kontrol altındadır. «

«وَأَنَّ عَلَيْكُمْ لِحَافِظِينَ كِرَامًا كَاتِبِينَ يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ»

buyurulduğı üzere insanlar üzerine her yaptıklarını bilerek yazan kirâmen kâtibin ve «

«لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ»

Allahın emriyle her insanı önünden ve arkasından muhafaza ederek ta'kib eden muhafız Melekler

bulunmakla beraber, Sûrei « ق » da «

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ وَنَحْنُ أَقْرَبُ
إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ

nüfuz etmez, fiillerini, kavillerini, kararlarını kayd-ü zabt ederlerse de bütün bâtnını ihata eylemezler. Fakat

habli veridden daha yakın, «

﴿عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَفِيزٌ﴾ . ﴿وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ
رَّقِيبًا﴾ . ﴿عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ﴾ . ﴿عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ﴾

olan Allah tealâ hepsinin üzerinde hâfızdır. Ve bütün muhafızlar onundur. İnsanın hafızası da onun hıfzının

âyatından biridir. Ebu ümame radiyallahü anhten Hazreti Peygamber sallâllahü aleyhi vesellem

buyurmuşturki: mü'mine yüz altmış Melek müvekkel kılınmıştır, onlar bal çanağından sinek kovalar gibi

mü'minden Şeytanları kovarlar. İnsan tarfetül'ayn kendine bırakılsa Şeytanlar onu kapışiverirlerdi **اهـ**.

Ba'zıları burada hâfızı, bu koruyucu mahafaza Melekleriyle, ba'zıları da a'mali kaydeden kiramı kâtibîn

murakebe Melekleriyle tefsîr etmek istemişlerse de asıl murkad her iki ma'na ile lepsinin üzerinde hâfızı akıl

diye anlamak istemişlerdir. Lâkin söylediğimiz gibi akıl ve hafızası da Allahın âyât ve âsârından birisidir.

Nefis, Semayı ve Târıkı onunla idrâk ve kendisiyle mukayese ederek üzendeki hâfızı ma'rifete yol bulur.

Bundan dolayı akıl tarikiyle

Sh:»5702

bu da'vayı isbat veya nakil tarikiyle bu ihbara tefri' olarak buyuruluyor ki:

5. ﴿فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ﴾ onun için insan nazar etsin - fevkındaki Semâya ve geceleyin

zulmeti delen parlak veya yüksek yıldız gibi göze gönle çarparak nefesine vârid olan târika bakıp zâhir ve

bâtınından nasıl yüksek bir hıfz ve mürakabe altında bulunduğunu anlamak ve ona göre fenalıktan sakınıp

akıbetinde mesrur olabileceği vazifeleri cehd ile yapmak üzere kendini düşünsün. ﴿مِمَّ خُلِقَ﴾

neden, ne şeyden yaratıldı? - Ba'zıları buradan nefsi insanînin heykeli mahsüs denilen bedenden ibaret

olduğunu ve bu suretle bu suâlin insana mücerred hakaretini düşündürmek siyakında iyrad edildiğini

söylemişlerse de bu tamamen doğru değildir. Zira « فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ » emrinden, ilk evvel

insanın bedenden ibaret değil, nazar eden, ya'ni düşünen şey demek olduğu anlaşılıyor ki bu da Sûrei

Kıyamede geçtiği vechile « بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ » mazmununun tamamen

aynıdır. Gerçi cevabda insanın bedeni i'tibariyle hılkatı, mebdei anlatılmış ise de bundan insanın bedenden

ibaret olması lâzım gelmeyip etvarından bir tavra aid olarak beden ile de alâkadar bulunduğu anlaşılması

olur. Sâniyen, bu suâlin sevkında insanın üzerinde bulunan hâfız ve murakıb karşısında acz-ü hakaretine

bir tenbih bulunduğu şübhe yok ise de asıl siyak yalnız o hakareti düşündürmek değil, onu o hakîr

mebde'den yaratıp yükselterek mütefekkir insan mertebesine getiren Hâlık tealânın halk-u hıfzındaki

kudretinin büyüklüğünü düşündürerek onun irca kudretini tanıtmak ve binaenaleyh «

يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ» de sirlerinin pâk olması için gurura saplanmayıp Allaha doğru yükselmek

üzere kendi nefsinden cehid sarf eylemesi lüzumunu anlatmaktırki nazar, bu cehdin mebdei demektir,

onun için hılkatinin başlangıcında

Sh:»5703

nutfe halinde iken bile rahime intikal etmek için bir nevi' cehid demek olan dıfk vasfı bilhassa tasrih

olunarak cevabında buyuruluyorki 6. ﴿خُلِقَ مِنْ مَّاءٍ دَافِقٍ﴾ dâfık bir sudan yaratıldı. -

DIFK f'li, dökmek, atmak gibi müteaddiy olduğu için suyun vasfı medfuk veya mündefık olmak ıktıza

ederken dâfık denilmesi şübhe yokki şayanı dikkattir. Bundan üç vecih söylemişlerdir.

BİRİNCİSİ, Zeccacın Siybeveyhten naklettiği üzere « تَامِرٌ » ve « لَابِنٌ » gibi nisbet ma'nasiyle

difıklı demek olarak yine medfuk mealinde olmasıdır.

İKİNCİSİ, « عَيْشَةٌ رَاضِيَةٌ » gibi isnadi mecazî tarikîyle ismi mefulden fâil ile ta'bir edilmiş

olmasıdır. Ferra' demiştirki: sıfat mevki'inde bunu ehli Hicaz diğerlerinden daha çok yaparlar «

« سِرِّ كَاتِمٍ، هَمُّ نَاصِبٍ، لَيْلِ نَائِمٍ » gibi.

ÜÇÜNCÜSÜ, iman Halilden ve kutrubdan difk ve dufuk insıbab ma'nasına da geldiği nakledilmiştir.

Fakat hangisi de olsa bunun bu suretle ifadesinde bir nükte bulunmak lâzım gelir. Bu ise suda bir cehid

tesavvur ettirmek üzere defkın ona nisbet edilmiş olmasıdır. Min, ibtidaıyyedir, Teb'ız olması da «

« لَيْسَ مِنْ كُلِّ الْمَاءِ يَكُونُ الْوَلَدُ » hadîsi sahihî mazmununa muvafık olurki dâfık

bir suyun bir cüz'ünden demek olur. Tenvin de tahkîr içindir. Mâ'i mehîn ma'nasındadır. Lâkin keyfemettefak

atılan her dâfık sudan değil, şu vasf ile muttasıf olan dâfık sudanki: 7.

﴿يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ﴾ sulb ile terâib arasından çıkar.-

Sulb, sulüb, saleb, sâlib, yargından kuyruk sokumuna kadar arka kemiğine denir ki onurga kemiği, amudı fikarî ve bel ta'bir olunur. Dimağdan inen ve nuhai şevkî denilen

Sh:»5704

ve cümlei asabiyyenin ana hattı olan korkar iylik onun içinde iner. Beden teşekkülünün salâbet mihveri demek olan bir rüknüdür.

TERÂİB de terîbenin cem'idir. Sadır, göğüs kemiklerine denir ki göğüs tahtası ta'bir olunur. İki meme ile boyun halkası kemiklerinin aralığına veya göğsün sağ tarafından dört ve sol tarafından dört kaburgalara veya iki el, iki ayak ve iki göze dahi denilir. Bilhassa göğüste kılâda, ya'ni gerdanlık mevziine ıtlak olunur.

Demek ki sırttaki fıkraların mukabili olarak göğüs kemiğinin sağ ve sol kaburgalara teşa'ub eden her boğumu bir terîbe olup mecmuuna terîb ve terâib denilmiştir. Bu suretle asıl teraib göğüs tahtasının

mihverini teşkil eden ve boyundan memeler arasına inen kemikler olup etrafı mülâhazasiyle sînenin kılâde mevziine ve hey'eti mecmuasına ıtlak olunur. Netekim İmriülkaysin:

مهفهفة بیضاء غیر مفاضة تراائبها مصقولة كالسجنجل

Beytinde âyine gibi saykallanmış diye vâsî ettiği terâib kemikler değil, sînenin kendisidir. Sulb ile terâib bedenın arkadan ve önden iki cidarını bel ve bağır gibi esaslı iki rûkniyle ifade etmiş oluyor ki bunların arası tenâsül cihazlarını muhtevîdir. Şu halde sulb ile terâib arası bedenın hey'eti mec'muasıyla alâkadar olarak ortasında bulunan tenâsül cihazlarından kinâye olur. Aynı zamanda sulb erkeğe, terâib kadına işâret olarak beyinleri ictima'dan kinâye olmak da sulbün erkek, sînenin kadın hakkında daha ma'ruf ve bâriz olması i'tibarıyla teârûfe daha yakındır. Gerçi « ^و^و^و ^و^و^و یخرج » mâi dâfıkın sıfatı olmak akreb bulunduğu cihetle zamir ona raci' olacağına nazaran dâfık erkeğin suyundan zâhir olduğu gibi sulb ve terâib

Sh:»5705

beyninden de erkeğin sulbü ile terâibi arası mütebadir olur ise de ictima' halinde erkek ve kadın her birinin sulb ve terâibi arasına, yâhud sulb erkeğe terâib kadına aid olarak ikisinin de sebebiyyetine işâret olmak daha müveccehtir. Çünkü bu surette bu vâsînin fâidesi daha cemîyyetli olur.

Müfessirînin burada başlıca iki kavli vardır:

BİRİSİ, ilk söylediğimiz gibi mai dâfık erkeğin suyu sulb ve terâib arası da erkeğin sulb ve terâibi arası

olmaktır. Bunda kadın ciheti nefyedilmiş değil, ancak sarahaten tearruz olunmayıp «

مِنْ أَيِّ شَيْءٍ خَلَقَهُ مِنْ نُطْفَةٍ خَلَقَهُ» gibi akdemine işaretle iktifa kılınmış olur.

İKİNCİSİ, erkeğin sulbünden ve kadının terâibinden yâhud ikisinin de sulb ve terâibi arasından çıkan iki

suyun mecmuuna işaret olmaktır. Çünkü tâ Âli İmran Sûresinin başında geçtiği üzere Hazreti Peygamber

sallâllahü aleyhi vesellemden erkek ve kadından hangisinin suyu - kuvvetçe - galebe ederse çocuğun ona

müşabeheti galib olur diye rivayet olunduğuna nazaran çocuk erkekle kadın suyunun bir ictimaından hasil

olur. Bunun iki su olduğu halde sulb ile terâib arasından çıkar dâfık bir su diye ifade olunmasının sebebi de

şöyle izzah edilmiştir.

BİRİNCİSİ, erkekle kadın ikisi ictima halinde şeyi vahid gibi olduklarından dolayı burada bu ta'bir güzel

olmuştur.

İKİNCİSİ, bir şey'in iki sebebi olduğu zaman bu «şununla şunun arasında oldu» demek muvafık olur. O halde dâfık denilmesi de ba'zın vasfını külle itlak kabîlindedir. Bir kısmı dâfık olmak hasebiyle mecmua da o vasıf verilmiştir. Yâhud kadının suyu da rahime dökülmek hasebiyle ondan da bu sıfat mülâhaza edilebilir. Bu iki kavîl üzerine burada kadının da menîsi var mıdır yok mudur?

Sh:»5706

Varsa çocuğun tevellüdünde asl olan hangisidir? Tarzında ba'zı münakaşalar olmuş, kadının da bir suyu bulunduğunu ve buna şer'an onun menîsi ta'bir olunduğunu ve alekanın husulü için telkihte iki tarafın da alâkadar olduğunu münakaşaya mahal yoktur. Fakat kadının suyu erkeğin nutfesi gibi hayatî maddeyi ihtiva ediyor mu yoksa mezî gibi bir muavin hizmeti yapmakla kalıyor mu? Çocuğun hılkatinde ikisi de müctemian fâil birer unsur mudur? Yoksa biri fâil biri kabil midir? Bu cihetler aranmıştır.

Kur'an âyetlerinin türab, tîn, salsal hamei mesnun, sülâletin min tînden sonra meb'de' olarak gösterdiği mâi mehîn, nutfе, mâi dâfık hep erkeğin nutfesinde zâhir olmasına ve kadın menîsi hakkında bir sarahati bulunmamasına nazaran bir kısım ulemâ, veledin husulünde unsuri aslî erkeğin suyu olduğuna kail olmuş

ve kadının suyunu bir unsuru hayat değil, bir mu'avin mahiyetinde mülâhaza ederek kavli evveli ihtiyar eylemişlerdir. Diğer taraftan ulukun ya'ni telkîhın husulünde kadından da bir maddenin inzımmam ve iştiraki bilahare müşabehet kezahûratından dahi tebeyyün etmesine ve hadîste de bunun kadın menîsinin iştirâk ve galebisine nisbet edilmiş omasına mebniy kadından inzımmam eden fâil veya kabil bir unsurun dahi nazarı i'tibara alınması lâzım gelmiştirki bu unsur kadının bezr veya bûyeyza ta'bir olunan ve telkîh edilen yumurtacıdır. Ve kadın suyunun bir menî gibi addedilmesi rahimin üstünde mebîz denilen yumurtalıktan çıkan bu yumurtacılar dolayısıyla « لَيْسَ مِنْ كُلِّ الْمَاءِ يَكُونُ الْوَلَدُ » hadîsi mucebince veled erkek suyunun küllünden değil bir cüz'ünden olduğu gibi kadın suyunun da hepsinden değil, bu yumurtacıındandır. Hafî olan telkîh emrinde bunun vazifesinde üç ihtimal vardır.

Sh:»5707

BİRİNCİSİ, erkek tohumunun fâiliyyet ve inkişafına yalnız zemin teşkil eden bir kabil ve münfa'il olmasdır.

İKİNCİSİ, onun ile ihtilât ve imtizac ederek mecmuunun fâiliyyet ve inkişafıdır.

ÜÇÜNCÜSÜ, erkek nutfesi bunun fâiliyyetine yalnız bir sebebi münebbih gibi olup cenînin usulü o

yumurtacıktan inkişaf etmesidir. İşte müfessirîn «

يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ ط» de birinci ve ikinci ihtimaller üzerinde

yürümüşler, üçüncü ihtimali nazarı i'tibara almamışlardır. Bu münasebetle burada erkek ve kadın sulariyle

zikrolunan üç ihtimal hakkındaki nazariyelere dair biraz izyahatta bulunmak fâideden hali olmayacaktır.

Allah tealânın sun'-u kudretine ve hıfz-u inayetine istidlâl ve mebde' ve me'ad ihtar olunmak üzere

insanın etvari hılkati Sûrei mü'minunda «

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي
قَرَارٍ مَكِينٍ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا
الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ ط
فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ط ثُمَّ إِنَّكُمْ بَعْدَ ذَلِكَ لَمَيِّتُونَ ط ثُمَّ
إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تُبْعَثُونَ ط» âyetleriyle dokuz mertebeye tasnif buyurularak

zikrolunmuştur: ki birincisi sülâletin min tîn, ikincisi nutfe, üçüncüsü aleka, dördüncüsü mudga, beşincisi

ızâm, altıncısı lahım, yedincisi halkı âhar, sekizinci mev't, dokuzuncusu ba'stir. Birincisi olan sülâletin min tîn

hakkında orada söz geçmişti. Burada da nefsi insanî üzerindeki hıfzı ilâhî ile onun ircaa kudreti

düşündürülmek üzere bütün o meratib «

مِمَّ خُلِقَ خُلِقَ مِنْ مَّاءٍ دَافِقٍ يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ
فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ أَنَّهُ عَلَى رَجْعِهِ لِقَادِرٍ

insana nazar emredilmiş ve bu nazar için evvelemerde en bariz olan mâi dâfık mebdeinden hareket usulü

gösterilmiştir. Gerçi bu hakikatte « ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ » ile beyan

buyurulan ikinci mertebedir. Fakat filhâl nazar yürütülmek için en zâhir ve en yakın olan mebde' bu olduğu

cihette ekser âyetlerde evvelâ bu mebdee nazarı dikkat celbolunmuştur. Burada «

يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ » vasfında

Sh:»5708

bu suyun hem tekevünü mebde'lerine hem de yedinci mertebe olan halkı âharla doğum lahzasına kadar

tekâmülü haysiyetlerine teşrihi, fiziyojî ve amberiyolojî (ruşeymî) noktai nazardan işaretler vardır. Bunlar

fizikî, kimyevî, hayatî (byoloji) cihetlere kadar teşe'ub ederse de burada en ziyade matlûb olan hayatî

haysiyettir. Bu miyânda mebhasi cenîn ve mebhasi ruşeym (ambiriyolojî) namiyle zamanımızda ayrıca bir

tasnif ve tetebbu'a tabi' tutulan şu'bei fen de bu zikrolunan nazarı vazîfe edinerek ta'kib eden fûnunu tecribiyyedendir. Bunun tedvini umumiyetle tababet noktai nazarından olduğu için yazılan eserler hep o gayeyi istihdaf ettiklerinden dolayı ilâhiyyat bakımından istidlâl ile meşgul olmazlar ise de teşrih, ensac, vezaifûla'za gibi onda da hılkatı insana nazarla kudreti halıka istidlâl ve ahlâkî, dîni, insanlık vazifesini takdir noktai nazarından bahsimize tealluk eden nice nice âyâtı tekvîniyye mutalea edilmekte bulunduğundan « فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ » emrine tevfikân bervechiâtı ba'zı mebahıs mütale'a etmeliyiz.

Tabibi islâmî Muhammed ibni Ahmedel'iskenderanî «Keşfûl'esrarinnuraniyyetil' kur'aniyye» nam eserimde diyorki: Allah sübhânehu ve tealâ hıfzı şahıs vazaifini iycad buyurduğu gibi hıfzı nevi' vazaifini de gereği vechile iycad buyurmuştur. Onun için onu bâ'zı vazifeler gibi yalnız iradenin tahti hukmüne koymamış, tevalüd ihtiyacı hikmetine muvafık kılmıştır. Zira sırf iradeye tabi'kılisa idi nev'in tekâsüründe bir çok ihtilâl husule gelirdi. Fakat hak sübhânehu ve tealâ bizde bir meyli garîzî ve meclisi tenasül a'zalarında bulunan bâtinî ve vicdanî bir ihsas halk buyurmuştur. Bu a'zada o hiss, mi'dede açlık hissi bâtinîsi menzilesindedir. Ve meyl, hakikatta tenasül a'zalarına menuttur. Onun için bu a'za, fi'lini iyfaya kadir olmadığı zaman o hiss bulunmaz ve sabavet sinninde « لَخِصَاء » igdiş edildiği takdirde aslâ

hissolunmaz. Ammâ açlık

Sh:»5709

vesaire hissi gibi bu hissi bâtinin esbabına gelince onu idrâk mümkün olmaz. Menînin vücudunu ve havsalâtı meneviyyede meksini onun esbabından olmak üzere zikretmişlerdir. Gerçi bunun ona mu'în olduğunda şübhe yoktur. Çünkü uzun müddet terk olunduğu zaman taleb kuvvetlenir. Zira bu zamanda maddei munkazife cidden çoğalır, lâkin bu bir sebebi mustakıl değildir. Çünkü münhemik olanlarda alışkanlığından dolayı mücame'aya büyük bir meyil bulunur. Halbuki iffet sahibi olan kuvvetli rıcal öyle değildir. Çünkü onlarda o meyil az olur. Bu hiss kadınlarda da bulunur, lâkin bunlarda ifrazı menevî bulunmaz, muhh ve muhayha (dimağ ve dimağçe) den her birinin de hakikatte bu vazifenin mebâdîsinde dahli vardır. Bu babda muhayyilenin te'siri de ona vâzıh bir bürhandır. Bu zikrolunandan maada bu son iki uzvun her birindedir bir meyil bulunurki bu emrin tevellüdünde onun da dahli vardır. Mücamea halinde erkeğin fi'li kadının tenâsül a'zasına erkeğin aluki sâilini kazf için 'dad edilmiş olan uzvini, ya'ni ihlîli idhal etmek ve duhulü müddetinde o saili kazf eylemektir. Lâkin bu müzdevic maksadın husulü için ihlîlin inti'az denilen tezahür sebebi ile idhale kâfi bir kıvam iktisab etmesi gerektir. Bu tezahür ise erkeğin o hissi bâtin

sebebiyle iştiyak duyduğu zaman hasıl olur. O vakıt ihlfile iki mücevvef cisminde mütevezzı' şıryanlar vasıtasiyle büyük mıkdarıda kan indifa' eder, sonra bu kan ev'iyede ihtıkan eyler, o sırada bu iki mücevvef cismin kabili inti'az olan nescinde ve kanatı bevilde ve haşefede hakikî bir ihtıkanı demevî husule gelir. Bu ihtıkan da bu ensicede severanı şehvet ile husule gelen teheyyüce nisbet olunmak gerektir. Onunla kadîb zarurî bir salâbet kesbeder. Ve onunla kanatı ferciyyei rahimiyeye dühulü tamam olur. Onda husule gelen tenebbüh erkeğin sair cihazı tenasülisine sirayet eder, o vakıt ünseyeynin ifrazı çoğalır.

Sh:»5710

Netekim çiğnerken gudedi lüabiyyeden lüab ifrazı çoğalır. Sonra o vakıt menî, kesretle havsalâtı meneviyyeye gelir, ondan da bu havsaleler tenebbüh eder, sonra tekabbuz edip onu kanatı kazife vasıtasiyle kanatı bevle def eder, o sıra bu kanat, devriyle tekallus eyler ve bu teşennücî tekabbüz ona mücavir adalâtın hepsinde hasıl olur: işte bu birbirini tahrik eden kuvvetler sebebiyle menî mehbilde uzağa atılır, o duhul vaktında kadının vazifesi bilkülliyeye kasırdır. Çünkü onun zâhiri tenâsül a'zası teheyyü' eder. Hazırlanır, o teheyyü'le ona ihlîlin dühuli mihrezîsi hasıl olur. Meğerki duhulü ta'vık eden bir mani bulunsun;

gışai bekâret gibi ve fercin kabili intisab olan nescinde husule gelen ihtikani hayatı ve adalei âsirasının fi'li gibi ki bu son ikisinin menfeati ihlîli sıkıp müsademesini mümkün olduğu kadar tam kılmaktır. Kadın da şehveti mülezzizenin severanında erkekle müşareket eder. Onun da ferc ve bazırında erkekte bulunan keyfiyyet gibi ve hattâ daha ziyade bir ihtikan intisabı bulunur. Bu iş kazîbin idhalinin neticesi vasıtasıyla husule gelir, o sıra ihtilâcı mülezziz mücamea müddetince istimrar eder ve tedricen tezayüd eyler, hattâ bir dereceye gelirken kadın erkekte husule gelen hale mümasil müdhiş teşennüci bir haletle musab olur. İşte o zaman mebîzler ile nefîrlerde bir tesir hasıl olurki ondan aluk vuku bulur.

Fiziyolojî mahiyeti böyle şerh olunan mücameat tevalüdün neş'et eylediği yegâne fi'li tenasüldür. Lâkin irâde bunu gerek istîlâ etsin gerek etmesin herhalde bu fiil, techizî (ihzarî) bir fiilden başka bir şey değildir. Yeni bir şahsın tekvîni için yaklaştırmağa ve erkekle dışıdan ifraz olunacak mevaddı dökmeğe hizmet etmekte hazma tekaddüm eden ef'ale şebîhtir. Bu babda ma'kul olan tecaribe göre vâzih olan şudur ki alûkun husulüne mu'ın, ricalden neş'et eden menîdir. Mezî denilen seyyal ve vedî

denilen seyyal ancak sâili menevîyi geçirmek için müsevviğ ve muhallil menzilesindedirler. Lâkin bu sâili dâfik kadının cihazı tenâsülisinden hangi mahalle kadar vâsıl olur? Bu ma'lûm değildir. Bunda ulemânın re'yi, tenâsülün husulü hakkında ihtiyar ettikleri tarıklere göre muhtelifdir. Bazıları demiştir ki: bu sâili menevî mehbilde tevakkuf eder. Çünkü bunların zu'münce oradan mass olunur, sonra deveran yollarından mebîza teveccüh eder. Bazıları da demiştir ki rahime vasıl olur, sonra buhar olarak suud eder, mebîza kadar varır da aluk hasil olur. Ahîren bazıları da zan tarikiyle demişlerdir ki: rahime vasıl olur sonra oradan iki boru (nefir) ile ahz olunur ki bu borular rahime ve mebîzayne muttasıl iki kanattırlar ve iki boru hey'etindedirler. O vakit onlarda bir intısab hasil olur. Binaenaleyh onu mebîzayne onlardan da yine rahime tevcih ederler. Zâhir budur ki bu re'yi âhir, hakka akrebdir. Zira ma'lûm olmuştur ki aluk ancak mebîzlerde tamam olur. Netekim bu, rahim haricinde hamilden tevazzuh eder. Şu da ma'lûm ve muhakkaktır ki menî rahime indifa' eder. Ve cima' halinde kazîbin ucu lâbüd fevhai rahimin vasıtan vasıl olur. Bunun ise erkekten çıkan sâili menevînin tecvihi rahime düluhünden başka fâidesi yoktur. Kaldı ki sâili menevî rahimde çok bulunmuştur. Sinaî aluk (sun'î telkîh) için yapılan ma'kul tecribelerden de tehakkuk etmiştir ki farz olunan nesîmi menevî alukun husulünde tek başına kifâyet etmez, belki menînin mebizlere binefsihi müsademesi lâzımdır. O vakit onun onlara vusulü için ise nefirlerden başka yol yoktur. Bu re'yin hakka akreb olmasının bir delili de: «müzüvv» akibinde fetih yapılan hayvanlarda nefirin sayvanı mübîzayne temas halinde müşahede edilmiş

ve bezrenin (kadın yumurtacığının) bu iki kanatta ya'ni nefirlerde durduğu da müşahede edilmiştir.

Şimdi de alukta menîden ve kadın maddesinden

Sh:»5712

husule gelen şeyden bahs edelim, çünkü bu sirri hafîye ittıla' ona ma'rifette olabilir: şu bilinmelidir ki

kadında iki mebîz, erkekte husyeteyn menzilesindedir. Çünkü husyelerin isti'saliyle olduğu gibi mebizelerin

isti'saliyle de akamet hasıl olur. Bir de bunlar sinni bulûğda zâhir bir surette nümüvv peyda ederler. On

buğdaya muadil olan sıkletleri bu sinde iki dirheme muadil olur. Yine bu sinde satıhlarında mukaddema

mevcud olmyan küçük havsalalar müşahede olunur. Bu fennin ulamasının kısmı a'zamı bu havsalaları

bezrenin men'sei itibar etmişlerdir. Sonra zübul eder ve sinni yeiste zâil olur. Tecribecilerin büyük bir kısmı

uluktan az bir zaman sonra zebh olunan hayvanlar da, mebîzaynde mükevven küçük habbeler içinde bir

habbe bulmuşlardır ki onda küçük bir buk'a tebeyyün etmiş, ondan ev'lye ve a'sab neş'et ediyor.

Hacimlerinde bu bezrenin hacmi ziyadeleştikçe ziyadeleşiyor, sonra infisal ediyor, bazı hayvanatta ona

mahsûs kanata, kadınlarda da borulardan birine dahil oluyor, sonra da ondan rahime veya onun

makamına kaim olana intikal ediyor. O halde denebilecektir ki: bu vazifede bütün hayvanat arasında fark ancak şundan ibarettir: ba'zılarında bu bezre haricde yumurtlandıktan sonra yavru oluyor. Ba'zılarında da batında onun için hazırlanmış olan mahzene tevdi' olunduktan sonra yavru oluyor. Ve bu vazifedeki bu ihtilâftan dolayı hayvanat iki büyük fırkaya inkisam eder: yumurta ile tevalüd eden hayvanlar, hayy mevcudat doğuran hayvanlar bu zikr olunan mukaddimelerin muktezasına göre mebîzden infisal eden ve rahime sükutundan sonra mahallinde bakî kalan eseri müşahede olunan bu bezrenin kadından neş'et ettiği muhakkak olur.

O halde menînin, mebîza veya rahime sukutu müddetinde tevalüd vazifesindeki te'sirine gelelim: bu vazifede fi'li uzvî pek cüz'îdir. Onun için havassimiz onu müşahedededen

Sh:»5713

âcizdir. Biz bundan ancak şunu biliyoruz ki menînin mebîza dokunması bu acîb vazifenin husulü için âdeten zarurîdir. Sair vazifeler gibi cemii a'zanın kemali intizamına ve bahusus âid olduğu a'zânın hayatî (biyoloji) havassının kemaline mütevakkıf olan bu vazifenin neticesi de onun tehakuk ettiren umurdandır.

Bu vazife kimyevî ve fizikî fillere muhalif olduğu cihetle bunu hayatî vezaifi uzviyyeden addetmemiz lâzimedendir. Ba'zı tecribeciler bunun hakikatine vakıf olmak için son derece bezli cehdetmişler bununla beraber ancak zannî bir sözden başka bir şey elde edememişlerdir. Ve lâkin bu zannî kelâmdan da bilkülliyeye sarfi nazar edemeyiz, belki ehli fennin iştiğal ettikleri akvali zanniyyeyi de muhtasaran söylememiz icab eder şöyle ki:

Bunların muhtelif reiyeleri üç kavle raci' olur: birinci kavi; demişlerdirki: cenîn (ruşeym) önce inasın mebîzında bulunur ve usuli cenînin infiraz ettiği bu uzve hassa bir fi'l ile onda tekevvün eder. Bu haysiyetten mebîzdeki bezre (yumurtacı) bu «kâini cedîd» in cümlesini muhtevî olur. Ancak bu kâin tekbaşına hayata ihtisası bulunmamak haysiyetiyle bakir tavuk yumurtası gibidir. Yavrunun cem'iî usulünü muhtevî olsa da binefsihi yavrulayamaz. Onun için bu cenîn de erkeğın menîsi temass etmeden hayatı kabil olmaz. Ve bu tarikatça etfalın babalarına müşâbeheti «o sırada hülâmî, bir kıvamda bulunan o bezreye (yumurtacığa) ihtilat eden erkek menîsi ile şiddetli tenevvüat husule gelmesi» sebebiyle tevzih olunmak mümkün olur. Bu seyyalin o yumuşak bezrede te'siri mührün yumuşak mumda te'sirine benzerki mum o eseri hıfz eder kalır. O halde erkek müceme'atta kuvvetini ne kadar çok sarf ederse ona müşâbehet de o kadar yakın olur. İrsî marazların intikalini de bu keyfiyyet ile şerh mümkün olur. Sonra bihasebizzahir

alâkanın bâtnı dışıdan neş'et eder. Bil'akis zâhiri de

Sh:»5714

erkekten neş'et eder demek olur, O halde feres ve himar gibi nevi'leri muhtelif iki hayvanın nüzüvvünden

netice olan katır, zâhirinden erkeğe bâtınından dişiye müşabih olur.

İkinci kavi; iki menînin: erkek menîsi ile dişi menîsinin rahimde ihtilatı hakkında söyledikleri tarikati

kadîmedirki Hipokratın ve Calinosun ve daha diğerlerinin muüllefâtında meşruh olan budur.

Müteahhîrînden ba'zıları da buna kail olmuştur. Bu tarikata zâhib olanlar derlerki erkeğin cisminde her

uzuv, uzvî denilen bir takım cüz'iyat def' eder. Erkeğin de kadının da gözlerinden kulaklarından ve sair

a'zalarından neş'et eden bu cüziyyat erkekten ve dışıdan gelen ve binyenin esasını teşkil eyleyen bir bâtn

kalıbı etrafında saflanıp dizilirler. Bu tarikat ebeveyne müşabehet tarikati olmak gerektir.

Kavli sâlis; Bezriyyun «tohumcular» tarikatıdırki ahseni turuktur. Bunda da muhtelif akval vardır.

EVVELKİSİ; müttekaddimîn şunu ihtiyar etmişlerdir: nutfeteynin ihyası rahimde olur. Ve bu gayet lâtf bir unsuru asabî vasıtasıyla husule gelir, Fıysâgurs ona kail olmuştu. Yâhud bir imtizacı mıgnatîsî ile veya erkeğin sâili menevîsi ile olur.

İKİNCİSİ, telkîh mahalli mebîz olduğuna kail olanlar derlerki ictima' ancak mebîzde olur ve el'an müteahhırînin büyük bir kısmının reyî budur. Ancak bunlarda şunda ihtilâf etmektedirler. Bu içtima', maddeî meneviyyenin mehbile dühulünden sonra imtisası ve deveranıdem tarikından mebîza gitmesi ilemidir? Ba'zılarının re'yi budur. Yoksa buharın menevî vasıtasıyemi? Veya mezci mıgnatîsî ilemi? Veya tehyici elektirikî ilemi? Yâhud mücerred vati'dan husule gelen iztirab ile midir? Muhtelif kaviller vardır.

ÜÇÜNCÜSÜ; Hayvanatı sagireye (hüveyyinata) kail

Sh:»5715

olanların kavilleridir. Bunlardan kimisinin re'yince telkîh, rahimde bezrin müşareketi olmadan hasıl olur.

Kiminin re'yince de mezkûr hayvancıklar mebîzin havsalalarını rahimde beraber teraküm etmek için

cezbedeler de telkîh, rahimde hasil olur. Kimi de şöyle farz etmiştir: bu hayvancıklardan birisi rahimde bezrini cezbeder de ondan küçük bir menfez açarak içine dahil olur. Ve telkîh bu lâhzada husule gelir.

Prikus ve Domas, Bukratın ve Arastatalisin re'yine rucu' ederek tecvihi rahim, meclisi telkîh olduğunu ihtiyar etmişler ve bunu bir takım umur ile te'kid eylemişlerdir. Ezcümle tercibelerinde ne nefîrde ne mebîzde o hayvancıklardan bir şey bulmamışlar, halbuki rahimde ve karneyninde çok bulmuşlardır. Bir de bezir ihtilattan evvel bir tabakai muhatıyye ile gilflanmağa muhtactır. Bunu ise mebîzden rahime giderken nefîrden alır. Bir de bunlar doğrudan doğru mebîzden aldıkları bezre sun'î telkîhin husulünü müşahede edememişlerdir. Halbuki onlarca nefrin geçirdiği bezri sına'î telkîh ile ihyadan daha kolay bir şey yoktu.

Lâkin ona karşı şu işkâl vârid olmuştur: Ruviş maddei müvellideyi, ya'ni men'iyi zaniye bir karının - ki o sırada kocası öldürmüştü - nefîrinde bulmuştur. Bunun gibi ba'zıları da o halde katlettikleri hayvanatın dişilerinde bulmuşlardır. Ba'zıları da köpeklerde ve sığırlarda o gibi müşahedeler de bulunmuşlardır.

Kurbagaların yumurtasını telkîh ancak önce koyu bir dühni muhatıyye batırılmakla mümkün olduğu bizce ma'lûm bulunduğu cihetle kadınlarda husulünü de ona kıyas edebiliriz. Prikus ve Domasın gayrikabili telkîh buldukları buzure gelince zâhir oluyor ki onlar onu mebîzden kuvvetle ayırırlarken âletler onda mutlak bir tagayyür ihdas etmiştir, ne nefîrî bir hamlin vücudü ve ne nisfini nefîrde nisfini mebîzde müşahede ettikleri cenin müşahedesini ne de çok müşahede

Sh:»5716

edilmiş olan « haric anirrahim hamil » sâbit olmadığı farzına göre de söz ber vehci âtf esere ibtina

edecektir.

Nutfelerin ihtilâti: Doğrusu telkîh hareketi bize hafidir. Bu babda nihayet söyleyeceğimiz: mebîzın havî olduğu havsalalardan birisi bûlûğdan sonra sūr'atle büyür ve uzvun sathından yükselir ve gışâi zâhirîsi yavaş yavaş incelir, sonra mücame'at vaktında çatlar, ondan bir küçük bezr çıkarki o hakikî bezredir.

Çıkınca mebîzden bulunduğu mahall üzerinde hacamat şişesi hey'etinde tarafı mevzu' bulunan nefire dâhil olur. Çatlamazdan evvel o bezreyi muhtevi olan mahfazaya ba'zıları (küçük cisim) cismi asgar demişlerdir.

Sonra o mahfaza çatladığı zaman ondan küçük bir cerh hasıl olur, tedricen iltiham eder ve mahallinde bir pürüz veya umku muhtelif çukur bir eser bırakır, cismi asgar denilen asl bu pürüz veya eserdir. Bu fennin

uleması demişlerdirki: bu iki kavli tahkikı yeni bir teftişe muhtacdır. Ba'zıları demiştirki: « ben kadınların

mebîzinde hattâ telkihten evvel sararmış bir kütle hattâ soğan hacminde ba'zı da findık gibi kütleler

müşahede ettim. Yardıktan sonra da onda ahyanen bir halet müşahede ettimki yumuşamamış bir dereni

rievî gibi ba'zan dâne dâne iltisak etmiş bir maddei mün cemide manzarası gibi ba'zan da merkezinden dairesine doğru yumuşamağa başlamış bir keys manzarası gibi ve mebîzin sathı üzerinde bundan husule gelen büzur ba'zı kerre cidden büyük oluyor ve olgunluk halinde temezzuk ettiği vakit da ondan bir tecvif hasil oluyorki ancak betâetle iltiham eyler, sonrada derin bir çukur bırakırda mukaddema orada vücuduna delâlet eyler. Bir bezr için hasil olanın iki, üç veya daha ziyadesi için de husulü mümkündür. Ve bezrenin intişarı gibi gerek cima' halindeki ıztırab vasıtasıyla ve gerek severânı elektrikî ile ve gerek buhari menevî ile ve gerek hayvanatı

Sh:»5717

sagire ve gerek maddei meneviyyeden herhangi bir unsur ile olsun her telkihten sonra mebîzinden bir bezre infisal etmek lâzım geliyorki ondan filhal ne türlü olursa olsun onu intac eden kâine müşabih bir kâin hasil oluyor. Gerekse unsuru menî kadının noffesine doğrudan doğru vasil olsun gerekse umumî deverana dahil olduktan sonra vasil olsun. Müşahedelerden sabit olan ancak budur. Bundan ziyadesi bilinmiyor.

Erkeğin nutfesi: meni huruc ederken iki saili ihtiva eder. Birisi lebenîdir, azdır, bunun aslı prostat

(kestanecik) denilen guddeye nisbet olunur. İkincisi beyaz, koyu, greviyyülmanzar (ak tutkal manzarasında) dır. Bununda ifrazı husyeteyne nisbet olunur. Bunda hayat maddesi bulunur. Ve tahkik ettiklerine göre insan menisinden her yüz yirmi beş cüz', yüz on iki buçuk cüz' suyu ve yedi buçuk cüz' muhafı maddei hayvaniyyeyi, bir ve rubu' cüz sodayı, ya'ni kılâyı ve üç buçuk ve rubu' cüz fosfat kilisi, ya'ni yanmış kemik gibi bir türabı ihtiva eder. Onda bunlardan maada bir maddei muhatıyye ve bir maddei tayyare ve kükürt de bulunur. Menî bir kabda örtülü veya örtüsüz bırakıldığı vakit yirmi yirmi beş dakika sonra su gibi incelir ve bunun sebebi ma'lûm değildir. Hararet hafif dahi olsa bu temayyu' hasıl olur. Ve iyice teshıyn edildiğinde terkibi tehallül eder. Ve ondan bir çok nişadır neş'et eder. Meselâ bir sahanda havaya ma'ruz bırakılırsa eğer heva har ve kuru ise koyulaşır ve katılır ve onda fosfat kilis billûratı peyda olur. Ve az şeffaf, kolay kırılır kışırler olur. Ve eğer heva, har ve ratıb ise terkibi kurumadan tegayyür eder, sararır, hamızlaşır ve ondan teaffün etmiş balık kokusu gibi bir koku kokar. Sonra küflenir. Menînin havassındandır ki ne sıcak ne de soğuk suda civıtmadan evvel erimez. İnsandan infisali halinde menî bir suya düşerse kabın dibine iner ve biraz inikad eyler sonra bir mıkdarı erir,

kalanı da suyun içinde atılmış pamuk tozuntuları gibi dağılır, o vakit süzülür de süzüntü «hammami mariye» üzerinde kuruyuncaya kadar teshin edilirse ondan bir rayiha kokar ki meninin kendine mahsus rayıhasıdır. Ve biraz sarıya mail lü'lüf bir hey'et iktisab eder. Ve ondan kabın cüdarasında cidden hafif bir tabaka kalır. Kabın dibinde kalan bakıyyeden alınıp da o tabaka üzerine eriyinceye kadar dökülür, sonra sail kurutulur da ondan kalan bakıyye mâi mukattarla mualece edilir sonra da bu su suud ederse ondan bir hulâsa olur ki «ıbadı şems» in gök rengini kızartır ve bu madde et hulâsasına benzer, çünkü teshin edildiğinde kızarmış et kokusu kokar, kömür olup yanıncaya kadar teshin devam ederse ondan biraz kül kalır ki kıla emlâhını (sodayı) ihtiva eyler.

Erkek menîsinin mevdu' bulunduğu a'zâ: husyeteyn, iki habli menevî, iki havsalei meneviyye iki de kanati kazifei meneviyyedir. Menî husyelerde ifraz olunup ev'ıyei âtiye denilen ev'ıyei mahsusasından teakub üzere geçer, habli ma'nevî, kanati nakilesinden havsalaya gider. Husyenin nesci hassı olan bu ev'ıyei âtiye gayet ince (çözülünce dokuz yüz metreye kadar imtidat edebildiği söylenen) huyutu mütezaifeden mürekkebi olup birbirine inzımm ve furua, sonra cuzua tefemmüm ederek örülmüş ve hepsi canibi ulvîde ceyb denilen küçük bir tecvife müteveccih vialardır ki bu cüzuun sayısı ondan on ikiye ve ba'zan yirmiye kadar olur. Ve bunların ictimaidan re'si husyede berbah denilen kısım tekevün eder ve

ondan kanatı nâkilei menî neş'et eyler. Habli menevî, şıryan ve verid ve ev'iyeyi lenfaviyye ve kanatı nâkilei menîden müteşekkil olup bunların mecmuu bir nesci havelfî vasıtasıyla birbirine munzamm olur. Ve bu habli menevî husyenin hâffeî ulyasından irtifakı âneye suud edip orada halkai ürbıyye (kalça halkası) den nüfuz ederek batna dahil olup havsalai meneviyyeye ittısal eder ve oradan kanatı

Sh:»5719

kazife neş'et eyler. Eymen ve eyser iki havsalei meneviyye mesanenin esfelinde unuku arkasında halibeynin indigamı önünde ve miâi müstakîmin a'lâsında katan, ya'ni sulb önünde mevzu' her birinin tulü iki, arzı yarım santim kadar iki küçük havsalei gışaiyedir ki menfeatleri menîye mahzen olmaktır. Menî onlarda hıfz olunur ve mübâda'a zamanında onlardan çıkıp kanatı kazife vasıtasıyla atılır. İki kanatı kazife ise iki havsalei meneviyyenin kanatı dafiasıyla kanatı nakilenin ictimaından mükevven birer santim kadar tulünden olup havsalateynden geçer ve mecraya açılırlar.

Dişinin suyu; evvelâ: biraz lüzuceti bulunan bir saili maîdir ki mehbilin cüdranından ve şufreyin

kurbünden ifraz olunur. Çünkü onun tarafında hafifce guddeler nescine benzer bir nesc vardır. Bu sâil,

zükûrun menîsine muhalftir. Çünkü hafiftir, şaffaftır, râk (ya'ni safı) dir: Bunda zükûr menîsinde bulunan hayattan bir şey yoktur, Lâkin kudreti ilâhiyye fevhei fercde o eviyei intısbıyyeyi yaratmış ve bu sâilin nüzulünü tam bir lezzet ile müterafık kılmıştır ki mebîdda telkiyh için kadının a'zai tenasüliyyesi tenebbüh etsin. Saniyen, erkekteki husyeler menzilesinde olan hacimleri fındık gibi ve hey'etçileri lîfi, basık beyzi şekilde bulunan iki mebîz dahi hüzücetti bir sâili muhtevi levni sarıya mail küçük küçük havsalalardan müelleftirler ki Allahü âlem cenîn bezirlerini « rüşeym » i müştemildirler. Rahimin iki canibi üzerinde a'ladan her biri bir canibde iki sakbe vardır. Bunlara rahim boruları denilen iki nefir (fallup nefri) bitişmiştir. İmtidatları sakbelerden rahimin canibeyni üzerinde unuk kurbuna doğru muhazât üzeredir. Kuturları cidden küçüktür. Unsî tarafları rahimde müsbet vahşî tarafları sâib, münbasit, müşerşerdirki buna nefrin sayvanı denilir. Mebîzı kucaklar, mebîzler nefrin bu sayvanları içinde mevzu'durlar, satıhlarında

Sh:»5720

büklümler, pürtükler, ve mesafeler ve iki mebîz arasında on beşten yirmiye kadar şeffaf havsalacıklar vardırki hacimleri is habbeleri gibidir. Bunlar da sarıya mail lüzucetti bir seyyali ihtiva ederler. İşte mebîzların menfe'ati böyle bir takım havsalaları ihtiva etmektirki bu havsalalar bilahare erkek menîsinden

nümüvvi kabil olmak üzere önce tekvin olunmuş birer bezr diye zann ve telâkkı olunmaktadır. Bunları rahime nakleden de nefîrlerdir. (Fıkıhta erkek menîsi beyaz, galîz ve dıfıklı, kadın menîsi rakîk, sarı ve difiksiz olur diye ta'rif olunması da bu izahat ile mütenasibdir.) Bu suretle veled, sulb ile terâib arasında çıkan iki suyun mecmuundan husule gelir. Erkeğin dâfik olan menîsi, birçok mikdarda habbatı meneveyyeyi ihtiva eylerki her biri nümüvünden sonra neş'et ettiği kâine şebîh kâinat olmak mümkün ve iyi bir aslı muhtevi olup ondan mecmuı asabî tevellüd eder ve dişi ona ancak viaî bir unsur ifade eyler. İnsan bu vechile nutfe mertebesinden üçüncü mertebe olan aleka tavrına geçer, ki o tutmuş olan nutfe olup cidden muhtelif zamanlarda rahimin dahilinde müşahede olunur. Bezrenin ihtiva eylediği şeffaf bir sâilin vasatında muzlim, küçük bir noktai asliyyedir. Ve bu nokta ulemanın re'yine göre lifaflarına mültesiktir. Ba'zılarının re'yince ise o sâilin vasatında sâbihtir ve el'an bezrenin rahimde zuhurunun vakti tahkik olunamamıştır. Bukrat altı günde sâilin vasatında şeffaf bir kürei sagire olur demiş, ba'zıları da ancak on beş günden sonra müşahede olunabileceğini söylemiştir. Birçok tecribelerden anlaşıldığına göre bezrenin mebîzdan rahime naklî için biraz gün lâzım olduğu anlaşılmış ise de hayvanattan her nevin efradı için bu zaman bir mi değil mi tayîn olunamamıştır. Zâhir olan tavşanda üç gün, köpeklerde altıdan yediye veya sekize kadardır denilmiş, ba'zıları cenînde şekli beşerînin ancak otuz beş günde başladığına ve

Sh:»5721

zaman bal arası büyüklüğünde olduğuna zâhib olmuş, daha başka sözler de söylenmiştir **أهـ** . İşte insan

o mâi dâfıktan böyle aleka, sonra mudga sonra azm, sonra lehım iktisâ ederek yedinci mertebede bir halkı

âhar olarak nihayet kadının sulb-ü teraibi arasından doğar.

Bu ictimaa ve böyle hayatî bir takım vazâifin iyfası hikmetiyle min tarafillâh itkan üzere yapılıp mestûr ve mahfuz mevzi'lerde müretteben gereğî gibi yerleştirilmiş olan tenasül cihazlarına «Sulb-ü terâib beyni»

ta'biriyle işaret olunması ve bunları tahdid eden hadlerin bilhassa sulb-ü terâib ile ifade buyurulması ve bu

arada hurucun mai dâfıka nisbet edilmesi şübhe yok ki bu vazifenin bütün esrarını ihtiva eden nükteleri

mütezammındır. Bu evvelâ iki sert kemik arasında mahsur olarak ıztırablı bir vazifenin iyfasına ve iyfası

sırasında mahfuziyet ve mestûriyyet lüzumuna işaret olduğu gibi bu kemikler dimağdan gelen sinir

teşkilâtının bütün teşa'ubatına alâkadar olmak itibariyle bu vazıfe iyfası şümüllü bir hassasiyyet ile alâkadar

olarak nefsi müdrikenin iradî ve gayri iradî hukmü arasında cereyan eylediğine ve binaenaleyh bundan

hılkati beşerin mutaleasiyle «

وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى

أَنفُسِهِمُ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ

nefsi insanî üzerindeki hıfz-u nezaretine istidlâl ve intikal etmek bedihî olacağına da tenbih vardır.

Razînin nakl ettiği vechile burada ba'zı mülhidler Kur'anda böyle mâi dâfıktan bahs edilerek «

يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ

demişlerdir ki «sulb ile terâib arasından çıkar» denilmekten murad, menî bu mevzı'lerden infisal eder, ya'ni

dediğiniz gibi husyeteynden sulbe doğru tevellüd eder demek ise öyle değildir. Çünkü o hazmı rabı'nı, ya'ni

demin fazlasından tevellüd eder ve bedenin cemi'i eczasından infisal eyler, hattâ her uzuvdan tabiatini ve

hassıyyetini alır da ondan

Sh:»5722

onların, ya'ni o a'zânın misli tevellüd etmeğe müstaid olur. Ve onun için görülür ki cima'da ifrat edenin

bütün a'zalarına za'f istilâ eyler. Ve eğer murad, menînin en mühim eczası burada tevellüd eyler demek ise

bu da zayıftır. Çünkü en mühim eczası dimağda terbiye olunur. Buna delil de surette dimağa benzemesidir.

Bir de onun çok sarf edenin evvelâ gözlerinde za'f zâhir olur. Ve eğer murad, menînin müstekarrı buradadır

demek ise bu da zayıftır, çünkü onun müstekarrı eviyei menîdir. Bunlar ise beyzateynden i'tibaren birbirine mülteff eviyedir. Ve eğer murad, menînin mahracı buradadır demekse bu da zayıftır. Zira hiss gösteriyor ki öyle değildir **اه**. Yukarıki izzahattan sonra bu i'tirazların bigayri hakk söylenmiş safsatalardan ibaret olduğunu anlamak kolay olur. Bunda sâde dimağ işinden ve bir de ifratın zararından bahs i'tibariyle iki fâide varsa da bunları vesîle edinerek yapılan i'tirazlar vâhî ve sulb ile teraib beyninden huruc mefhumundaki şümulden gaflettir. Bir kerre menînin tevellüd ve infisali ve a'zanın ondan tevellüdü keyfiyetleri hakkındaki sözler sırf tevehhüm ve zannı zayıftır. Ve şübhe yok ki kelâmı ilâhî ittibaa daha ehaktır. Sulb ile teraib arası hakikat ve kinayesiyle bütün ahşayı ve tenasül cihazlarını ihtiva ve sinirleri hattâ bütün bedeni ve hattâ ictima' iş'ar eyliyen gayet cem'iyetli ve bu babda bütün esrarı müştemil en güzel bir ta'birdir. Ve ma'lûm ki menînin hâlis menî olarak tevellüd ve infisali ve müstekarrı sulbe bağı olan havsalai menîye müntehîdir. Ve tenâsül yapması için dıfk ve mahracı da ictima' halinde mehbilden rahime doğru kadının sulb-ü terâibi arasında olmakla meşruttur. Ve o suretle halk edilmiştir. Onun için burada da mâi dâfık mutlak bırakılmayıp bu şarta işaret için bu sıfatla tavsif olunmuştur. Sâniyen, şübhe yok ki en mühim âzâ ve hattâ hepsi sâde bu vazifede değil, her işte alakadardır. Bu miyanda en büyük cüz'de

Sh:»5723

dimağdır. Arkada sulb, dimağdan gelen nuhai şevkînin kal'ası olduğu gibi önden kerden ve sîne ve teferruatıyla terâib de öyledir. Bu vecihle sinir teşekkülâtının mesnedi olan sulb ile terâib arası bir de her hayvanda daima mütenebbih olan ve ihtiyacatının tetmin ve istifasına me'mur bulunan meyli garîziyi ifade eder. Bu bakımdan da şunu söyleyelim ki: bizim ihtiyaclarımızı istifa için hazırlanmış olan eşyadan merkezi muhîde (ilik merkezi dimağda) husule gelen te'sir daima bu te'sirin husulü sırasında ahşânın bulunduğu hâle göre olur. Meselâ baras veya şemm hassesine bir gıda arz olunduğu zaman mi'de ona muztarr ise onun idraki lezzetâver ve ona istflâ iştıyaki kuvvetli olur. Halbuki mi'de dolgun bulunduğu zaman aynı gıdayı nefis, ihmal eder veya tiksindir de idrâk merkezi o hayvanda onu teb'ide mahsus hareketler ihdas eyler. Ve işte bu hal tenasül vazifesine mahsus fiillerde ve daha diğerlerinde de cereyan eder. Bundan anlaşılır ki idrâk merkezinin ecnebî cisimler te'sirine aid hükmü onların ahşâ için ehemmiyeti ve ademi ehemmiyeti ile mütenasibdir. Ve bu hükmün husulü için havassı zâhire ile idrâk olunan ve a'sabdan merkezi idrake intikal eyliyen te'sirin filhal bu merkezden ahşâyâ in'ikâs etmesi de zarûrî olmak lâzım gelir. Bu keyfiyet, zarûrî olmakla beraber bu teessür yalnız kendisine ihtiyac bulunan uzva in'ikâs etmekle kalmaz cümle asabiyyenin (sinir takımının) hepsine sirayet eder. Ve şimşek gibi büyük bir süratle a'zânın

hepsine te'sir eyler. Bir yırtıcı hayvan, meselâ bir kurt farz edelim, bir yerde bulunuyor ki orada hem dişisini hem de bir koyunu bir anda görmesi mümkün oluyor. Havâss, beyne ancak bu iki hayvanın şekli zâhîrîsinin te'sirini nakl eder. Onun üzerine beyinden sâdir olacak hüküm de iki türlü olur. Çünkü dişisini görmekle tenasül a'zâsı uyanır, koyunu görmekle de yemek iştihâsı uyanır. Eğer onda yemek ihtiyacı

Sh:»5724

müteseltin ise evvelâ koyunu avlayıp yemek için saldırır. Ve eğer bâh ihtiyacı müteseltin ise dişisine hücum eder. Buna bu iki tesirin ihtilâfı muhtelif iki hayvandan sadır olduğu içindir diye i'tirazın ma'nası da yoktur.

Çünkü bu ihtilâf, sırf o iki tesirin bir anda vasıl olduğu iki haşvin ihtilâfından husule geliyor. Kurt ikdiş

olsaydı şübhesiz dişisini bırakıp avına koşacaktır, ve bir koyunu bir taraftan bir kurt bir taraftan da bir koç

görseydi kurt yemeğe, koç aşmağa koşacaktı. Bunlar gibi daha birçok misallerden anlaşılırki bir şey iki

haşivdeki te'sirine göre muhtelif iki hüküm neş'et eder. Biri erkek biri dişi iki kaplanı bir araya getirsek şebak

zamanında gayride birbirinden kaçınır, Şebak zamanında ise yanaşırlar. Aralarında müşterek olan bu te'sir

evvelkinin aksine olur. Demek ki aynî te'sirlerden ahşanın hâline göre muhtelif fiiller hâdis olduğu ve

bunların daima bütün ahşâye ani vahidde münakis olduğu ve ihtiyacı daha çok olan haşvin beyne te'sirini diğerlerinden daha şiddetle redd ettiği meczumdur. Ve ahşanın matlûblarına dair idrâk merkezine vuku' bulan tebliğden ve bu matlûbların istifası için ı'dad edilen fiillerden zihnî tezahürat vücude gelir. Ve her ne zaman hayvân bu matlûbların idraki ile bunların istifalarına mahsus hareket arasında bir zaman geçirmezse onun efali başka değil, ancak kuvvei ilhamiyyeden (enstinque) den sâdir olur. Zira yalnız bu kuvvei ilhamiyyedir ki hayvanatın ednâ derecesi terkipte bulunan hayvanatın fiilleri bununla tamam olduğu gibi terkipte ekmele olan hayvanat hattâ vilâdeti akibinde insan da öyledir. Lakin, beyin nemalanmağa, zihin itkana başladıkça insanın nefsine ma'rifeti başlar. Bu vazifeler nümüvvde en yüksek dereceye vâsıl olduğu zaman haşvî te'siratın beyin üzerinde evvelki gibi sültaı kalmaz. O vakit evvelki ihtiyaclardan ta'cil olunan fiiller kuvvei zihniyye ile dürlü surette tenevvü' etmiş olur. Ve

Sh:»5725

bu kuvveden öyle yeni ihtiyaclar tehaddüs eyler ki bunların o gayesi hafzı hayat olan ihtiyacâta teallukları olmadığı zâhir olur. Bu suretle hayattan fedakârlığı istilzam eden bu zihnî ihtiyaclar ya kendinden başka gaye gözetmiyen abes, levh-ü leib zevkindan ibaret bir sukut ve aklî ve bedenî bir süi isti'mal olur, Bunlar «

الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَهْوًا وَلَعِبًا» dir, yâhud kendinden fedakârlıkla ibadullaha

nâfi' olmak için Hak yolunda can feda etmek derecesine kadar varacak ilâhî bir gayei kemâl istihdaf eden

yüksek bir zevkî ruhanî olur ki bunlarda « **يَسْتَقُونَ مِنْ رَحِيْقٍ مَخْتَوْمٍ خَتَامُهُ مَسْكٌ** »

» dir. Bu ihtiyacların da cümlei asabiyyeye intikalleri keyfiyyeti evvelkilerin intikali keyfiyyetine muhalif

olmaz, bu suretle bu kuvvenin ahşâi bâtniyyede de ukdeleri ve şu'beleri vardır ki bunlar sulb-ü terâib

arasıdır. Bu hikmet ile de Allah tealâ sulb-ü terâibi bilhassa zikir buyurmuştur. Bundan da anlaşılır ki

dimağa işaret edilmemiş diye sulb-ü terâib beyinde bahse ı'tiraz eden mülhidler, bunların sinir takımı ile

münasebetini ve sinir takımının dimağa âidiyyetini bilmediklerinden dolayı o lâfları söylemişler, ve

iymanları olmadığı için kelâmı ilâhînin irşadatından mahrum kalmışlardır.

Bu vechile insanın nutfeden hılkatine nazarı dikkati celb etmenin fâidesi de pek büyüktür. Çünkü

yukarıda da ıhtar ettiğimiz vechile bu insana kendini tanıtabak ve ondan üzerinde hâfız-u nigâhban vahidi

kahhar olan sanii muhtarın sun'-u kudretini anlatacak en zâhir delillerdendir.

EVVELÂ: Sûrei insanın başında da geçtiği vechile insanın bedeninden terkibatı acıbe ekserdir.

Binaenaleyh o sümük gibi hakîr ve basîf görünen bir maddeden halkı kadiri muhtarın vücudüne ve

kudretine edeldir. Bir nutfenin fikr-ü nazar, akl-ü hâfıza, aşkı maalî sahibi bir insan haline getirilmesi ne

büyük sun'-u kudrettir?

Sh:»5726

SÂNİYEN: insanın kendi ahvaline ittıla başkalarının ahvaline ittıla'dan ekserdir. Onun için bu, delâlet de daha etemdir.

SÂLİSEN: insanın bu ahvali hem evlâdından hem sair hayvanatın tevellüdatında müşahedesi mütemadîdir. Onun için bununla saniî muhtara istidlâl akvadır.

RABİAN: bununla istidlâl, hâfızı hâkim saniî muhtarın vücudüne kat'yyen delâlet ettiği gibi kezalik ba'sin ve haşr-u neşrin sıhhatine delâleti de kat'îdir. Çünkü insanın hudusü vâlideynin bedeninde ve hattâ bütün âlemde müteferrik eczanın cem'î ve ona ruh nefhı sebebi ile olduğu için onu öyle cem-ü tesviye edip de düzgün bir insan yapan sani'in kudreti düşünülünce mevt ile o eczanın teferrukundan sonra onları cem'a ve evvelki gibi düzgün mahluklar yapmağa kadir olduğunu i'tiraf elbette vâcib olur. Onun için

buyuruluyorki:

8. ﴿إِنَّهُ عَلَىٰ رَجْعِهِ لَقَادِرٌ﴾ şübhesiz o yaradan o insanı döndürmeğe elbette

kadirdir. - Ya'ni o yaradılış tarzına gerek icmalen ve gerek tafsîlen nazar edilince onu ibtidâen yaradanın

ircaa kudreti ölümlle çevirip ba'sederek huzuruna dikmeğe ve o suretle kendini tanıtmğa kadir olduğu

tebeyyün eder ve bu suretle size onu ihbar eyler. Burada «وَالِيَهُ تُرْجَعُونَ» mazmununu ifade

eden bu irca' insanın sûrei Mü'minunda zikrolunan dokuz tavrından sekizinci ve dokuzuncu mertebe olarak

﴿ثُمَّ إِنَّكُمْ بَعْدَ ذَلِكَ لَمَيِّتُونَ ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تُبْعَثُونَ﴾

âyetleriyle haber verilen mevt ve Kıyamet günü ba's tavırlarını nâtıktır. Onun için bunu tasrihan şöyle

buyuruluyor: 9. ﴿يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ﴾ bütün sırların yoklanacağı, imtihan meydanına

çıkarılıp bildirileceği gün - ki o arz-u hesab günüdür.

SERÂİR, serirenin cem'idirki kalblerde gizlenen akıdeler,

Sh:»5727

niyyetler, mahabbetler, kinler, garazlar gibi sırf ümürü bâtinâden olan esrara ve gizli surette yapılan iyi veya

kötü hafî amellere şamildir. Bu sirlerin iblâsı, yoklanması da iyisini kötüsünü, pisini temizini ayırmak için

ızhar olunup teftiş ve tedkik olunarak seçilmesi ve tanınmasıdır. Ba'zı hadîslerde tevhîd, savm, salât zekât,

cenabetten gusul Allah tealânın « **يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ** » buyurduğu serâirdir diye vârid

olmuştur. Bunların serâir olmasında iki vecih vardır. Birisi bunların sıhhati sırf umuru kalbiyyeden olan

tasdika ve niyyete mütavakkıf olmasıdır. İkincisi de tevhidden maadası mahza ümuru te'abbüdiyyeden

olmasıdır. Maamafih hadîsten murad hasrolmadığı ve güzel serairin esaslarını beyan olduğu da derkâdır.

Çünkü âyetteki serâir iyi ve kötü bütün serâire âmm ü şâmil olduğu ve zuhurundan korkulacak serâiris

habîseye şümulü hasebiyle büyük bir inzar siyakında iyrad edilmiş bulunduğu zâhir olduğundan tahsîs

olunamaz. Onun için Haseni Basrî Hazretleri şâir Ahvasin:

سِيقَى لَهَافَى مِضْمَرِ الْقَلْبِ وَالْحِشَا سَرِيرَةَ وَدِ يَوْمِ تَبْلَى
السَّرَائِرِ

Beytini işittiği zaman Vessemai vettarıktan ne kadar gaflet etmiş! Diye şâiri techil eylemiştir. Çünkü şâir

kendisinin kalb ve ahşası muzmerinde mahbubesine aid bir mahabbet sirrinin yevme tûblesserâirde dahi

sirr olarak kalacağını iddia etmiş bulunuyor. Bu yevm ilk nazarda zann edilebileceği gibi «kadir» in zarfı

değil, rec'a müte'allıktır, çünkü kudret o gün ile mukayyed değil, her zaman için mutlaktır. Onun için bunun

bir cümle istînafiyye olması daha muvafıktır. Ya'ni o irca' ne vakit? Denilirse o, yevme tüblesserâirdir. 10.

﴿فَمَالَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍ﴾ ki o vakit o insan için ne bir kuvvet vardır ne de bir nâsir -

ya'ni Allaha karşı kendisini müdafea etmek, sirlerini meydana dörtürmemek için o gün insanın ne kendinde

bir kuvvet

Sh:»5728

bulunur ne de haricden bir yardımcı. Çünkü «الْمَلِكُ يَوْمَئِذٍ لِلَّهِ» dir. O halde o gün o insanın

ortaya dökülen esrarı yüz karartmıyacak güzel, temiz pâk sirler ise, o kimse öyle bir kalbi selîm ile Hak

tealânın huzuruna varmış ise ona ne mutlu! Yok eğer o esrar içinde yüzler karası olacak, ortaya dökülmesi

elîm azâb teşkil edecek iğrenç şeyler ise vay haline!.. O gün «

«يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ» dir.

Onun için insan neden yaratıldığına bakmalı da sulb ile terâib arası gibi bir kafes, bir geçit olan Dünyada

Halikın kendisine verdiği kuvveti suiistimal etmemeli, nefsinin ahşasının süflî ve iğrenç tesiratına

kaptırmamalı, üzerinde dâima bir hâfız ve nâzır bulunduğunu bilerek yevme tûblesserâirde temiz esrar ile huzuru Hakka varmak için lekesiz bir kalbi selîm ile hareket etmeli, bu Dünya geçidinde mihnetlere göğüs gererek bu ten kafesinden iymanı kâmil ve ameli salih ile Allaha gitmeğe cehdeylemelidir.

11. ﴿وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الرَّجْعِ﴾ o Semâi zati rec'a 12.

﴿وَالْأَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ﴾ ve o arzı zati sad'a kasem olsun ki - recı', irca' veya rucu'

ma'nâlarına müteaddi de lâzım da olduğuna göre: Semai zatirrecı', recı' bulunan Semâ: dönümlü Semâ veya döndürümlü Semâ demek olabilir. Bundan ilk zihne çarpan ma'nâ Semânın kendisinde veya mühtevi olduğu ecrâm ve ecsamda ve hâdisatta tekerrür eden devrî harekât ve tehavvülâtın hepsine şâmil olan rücu' veya irca'dır. Kazıy beyzavî gibi ba'zıları bundan Semânın her dervesinde hareket ettiği mevzıa rücuu ma'nasına olabileceğini söylemiş ise de Bizzat Semânın kendisi, felekleri hareket ettiğine dair bir delil ma'lûm olmadığı ve eflâkin harekâtı hakkındaki eski hey'et nazariyyeleri sâbit görülmediği cihetle menkul tefsirlerde bu recı' Semânın kendisine nazaran değil, içindekilerin devr-ü tehavvülâtına nazaran tefsir etmişlerdir ki dönüp duran veya döndürölüp

duran Semâ demek olur. İbni Zeydden menkul olan Semâ, ma'ruf Semâdır. Rec'ı da Şems-ü Kamerin ve

kevakibin halden hale ve menzileden menzileye rücu'udur. İbni Abbastan merviy olan da yağmurlu bulut «

سَحَابٌ فِيهِ الْمَطَرُ» diye tefsirdir. Hansanın:

يوم الوداع ترى دموعا جارية كالرجع فى المدجنة
السارية

Veda' günü öyle akan göz yaşları görürsün ki geceleyin gelip kaplıyan ve mütemadiyen yağdıran kara

buluttaki rec'a: ya'ni yağın mütevalî yağmura benzer demek olan beytinde, kezalik bir kılıç vasf eden

Hüzelînin:

ابيض كالرجع رسوب اذا ما ناح فى محتفل يختلى

Beytinde geldiği vechile Arabcada rec'in yağmur ve su ma'nâsına isti'mali müteareftir. Zeccac ve sair

eimmei lügatin beyanına göre rec'ın yağmura itlakı vaz'f bir ism olarak değil, mecazdır. Ve bu mecazın hüsnünde bir kaç vecih söylemişlerdir. -1) Tercii savtten me'huzdur ki sesi tekrar tekrar iade ve hurufu vasl etmektir. Yağmurda tekrar tekrar dönüp yağdığı için reci denilmiştir. - 2) Rücuuna tefe'ulen söylenmiştir. - 3) Her sene dönüp rızık getirdiği içindir. - 4) Bir de denilmiştir ki bulutların yerdeki deniz ve sair sulardan çıkan su buharından husule gelmesi dolayısıyla gûya Semânın Arzdan aldığı suyu yine geriye irca' ve iade etmiş olması mulâhaza edilmiştir. Bu surette mercu' ma'nâsına olarak iade edilmiş, döndürülmüş demektir.

Kamusta mezkûr olduğuna göre göle ve suyun anafor yaptığı su durağı yere ve menfeat ve fâideye ve beharda biten nebata dahi itlak olunur. Bundan dolayı ekser müfessirîn burada rec'ı yağmur diye tefsîr etmişlerdir. Bu surette Semâi ma'ruf ma'nâsına olabileceği gibi Mücahidden merviy olduğu üzere bulut

Sh:»5730

ma'nâsına olmak da muhtemeldir. Şu halde meali: döndürüp döndürüp yağmur yağdıran Semâ. Yâhud dönüp dönüp yağın bulut demek olur. Rec'ın böyle yağmur ve su ile tefsîri hılkati insanda zikri geçen mâi dâfık mes'elesine nazaran bir nevi mûraati nazîr san'ati ifade etmiş olur. Hasenden rivayette de yağmur ve

rızk, çünkü her sene döner rızk getirir, denilmiştir ki bunda su, nebat ve fâide ma'nalarına şümül vardır. Bir

de rec'ı «ıbadın amelleriyle rucu' ettiklerinden dolayı Melâike» diye tefsîr etmişlerdir ki Semâdan zemine

inip çıkan ve bilcümle hâdisati deverâniyye ile eserleri görülen kuvayi melekûtiyye diye mülâhaza etmek

de muvafık olur. Maamafih hangisi olursa olsun kelâmın asıl siyakı yukarıki «

سَاءَ عَلَى رَجْعِهِ لِقَادِرٍ أَنَّهُ عَلَى رَجْعِهِ لِقَادِرٍ» hukmünce yevme túblesserâirde irca' ve iadeyi te'yid ve isbat ile

alâkadar olduğundan dolayı hepsinde de irca' ve iade mefhumu melhuz olmak ıktiza eder. En meşhur olan

yağmur ma'hâsına olduğuna göre dahi bu irca' mefhumu ile hıkkatteki iade kanununa işaret maksud

olduğunda şübhe edilmemek lâzım gelir onun için gerek ecramin devirleri, tulu' ve gurubları rüzgârın

bulutların cereyanları gibi kütleві ve gerek zıya ve zulmet ve hararet ve bürudet ve rütubet ve yübuset

teakubâtı gibi gayri kütleві bütün harekât ve tehavvülâtı, ve kevn-ü fesaddan sonra iadeyi ifade eden

mûtlak irca' mefhumıyla bütün bu tefsîrlere şâmil semavî bir fıl ve te'sir ma'nası kasd edilmekle hepsi tevfiq

edilmiş ve bu ihtilâflar kesilmiş olur.

Arzı zatı sad'a gelince: SADI', şakk-u infitar gibi çatlak demek olduğu cihetle bunda da iki üç vecih

söylenmiştir:

BİRİNCİSİ: « ثُمَّ شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقًّا فَاَنْبَتْنَا فِيهَا حَبًّا وَعَنْبًا » ilh

mazmunu üzere Arzın nebat için çatlayışına işaretirki bu münasebetle mecazen nebatata da sad' ıtlak olunur.

İKİNCİSİ: umumiyetle Arzda bulunan ve gerek hars,

Sh:»5731

gerek sair sebeble husule gelen çatlaklar, yarıklar, harklar, handaklar, vâdîler ve yolcuların çiğneyip iz yaptığı yollar gibi herhangi bir çatlaklığa işaret olmasıdır.

ÜÇÜNCÜSÜ de bilhassa kubûre işaret olmasıdırki insanın meratibi hıkatinde mevt ile ba's-ü nüşur arasında berzah olmak i'tibariyle rahimi mâder menzilesindedir. Hem defin, hem de nüşur için insida' eder.

Bu üç ma'nanın üçünde de Arzın sad'ı, çatlayışı üzerinde icra olunan te'sirata bir infi'al ve mutaveat ma'nası ifade etmekte birleşir, o halde Semanın rec'ı yukarıdan gelen fiil ve tesiri, Arzın sad'ı da aşağıda bulunan kabiliyyet ve mutaveatı ifade etmek birleşir, o halde Semanın rec'ı yukarıdan gelen fiil ve tesiri, Arzın sad'ı

da aşağıda bulunan kabiliyyet ve mutaveati ifade etmek i'tibariyle Sema ve Arz rec' u sed'ında biri diğerini deraguş ederek telkih eden zevceyn mesabesinde olup bunlar arasından tevellüd etmiş olan insanın yine bunlar arasından, sulb-ü terâib arasından çıkar gibi çıkararak Allaha rücu' etmek üzere âlemi Âhirete gideceğine ve bütün bunlar Allah tealânın halk-u hıfzıyla nezareti ve sun'u kudreti tahtında cereyan etmekte bulunduğuna tenbih ve irşad olunmuş olur. Bundan dolayı Sofiyyeden ba'zıları Semavata âbâ ve arziyyata ümmehat ta'bir etmişlerdir. Bahusus rec'i yağmur, sed'ı nebat diye mülâhaza ettiğimiz takdirde mâi dâfıkın bezre demek olan arzı inbat için telkîhî kabilinden olup asıl hıkati hayatın mahza fi'li ilâhî olduğuna bir iyma dahi yapılmış olur. « سُبْحَانَ الَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا »

Hasılı ne tarafından bakılırsa bakılsın yukarıdan icrayı te'sir eden bir irca', bir döndürüş ve çeviriş tecelliyatı, aşağıda bir çatlayış bir te'essür ve mutaveatle kevn-ü fesada kabiliyyet tezahüratı bulunduğu muhakkaktır.

İşte sizin arasında bulunduğunuz o döndürüşlü Semaya ve o çatlayışlı Arza kasem olsun 13.

 انه ki o - size

mebde' ve meade tealluk eden bu âyâtı bildirek o irca' ve rucuu haber veren Kur'an

﴿لَقَوْلٍ فَصْلٌ﴾ şübhesiz bir kavli fasıldır - hak ve bâtlı fasl edip ayıran kat'î bir söz, kesgin bir

hukümdür. 14. ﴿وَمَا هُوَ بِالْهَزْلِ﴾ ve asla hezil, şaka değildir. - Târıktan, necmi sâkıbden,

nefîsden, üzerindeki hafızdan, kudreti halıktan, yevme tübleserâirden bahsederken mevt ve rucuu, mebde'

ve muntehayı göstermek üzere mai dâfıktan, sulb-ü terâibden bahsetmesi şîr ve mizah kabîlinden bir şaka

değildir. Hepsi ciddî ve haktır. Onun için onu hak kulağıyla dinlemeli, ahkâm ve irşadatından istifade edip

yevme tübleserâirde hak murada irmelidir. 15. ﴿انَّهُمْ﴾ Haberin olsun onlar - o kâfirler, sebebi

nüzul olan Mekke kâfirleri ﴿يَكِيدُونَ كَيْدًا﴾ bir keyd kuruyorlar - ya'ni Kur'anı ibtal ve nurunu

itfa ile emri hakka karşı gelmek için bir takım hiyle kuruyorlar, entirikalarla tetbirler almak istiyorlar 16.

﴿وَإَكِيدُ كَيْدًا﴾ ben de hiyelerine karşı hiyle kuruyorum - ki «

﴿سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ﴾ . ﴿إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ﴾

dur. 17. ﴿فَمَهْلِ الْكَافِرِينَ﴾ onun için o kafirleri imhal eyle ﴿أَمْهَلَهُمْ رُؤْيَا﴾

mühlet ver onlara biraz. - Çünkü Vennaziâtide geçtiği üzere «

﴿كَانَهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحِيهَا﴾ dir.

EMHİL, mehhilden bedeldir. Ruveyden aslında mehhil ma'nasına rud masdarının tasgiridir «

أَمْهَلَهُمْ مَهِيلاً » bir mühletçik imhal et demek gibidir. Ebu hayyanın beyanına göre imhal

ma'nasına irvad masdarının terhîm ile tesgîridir. Ve bu tasgîr tahkır ve taklil içindir. Bundan başka bu

kelimenin iki sureti isti'mali daha vardır, birisi emir ma'nasına ismi fiil olur, ruveyden zeyden denir.

Sh:»5733

Zeyde mühlet ver demek olur. Birisi de hâl olarak kullanılır. « سَارُوا رُوَيْدًا » denilir ağır ağır

acelesiz yürüdüler demektir. Burada mefuli mutlakdır. Mehlen kalîlen yâhud imhâlen kalîlen demektir.

Bu suretle de Sûrei Târık bitti. Bunu Sûrei A'lâ takıyb edecektir.